

Præstø Lokalhistorie

Præstø Lokalhistoriske Arkiv & Lokalhistorisk
Forening for Præstø
21 årgang — Nr. 1. — februar 2013

Indhold

Forord af Hans Chr. Thomsen	s. 4
Lekkende gods af Kai Christiansen	s. 6
Lekkende skov af Hans Chr. Thomsen	s. 15
Rakkerbanken og Balle-Lars af Kai Christiansen	s. 20
De vognbårne af Hans Chr. Thomsen	s. 24
Marie Grubbe af Hans Chr. Thomsen	s. 26
Bestyrelser	s.27

Udgiver: Præstø Lokalhistoriske Arkiv, Lindevej 45, Præstø 4720.

Tlf.: 5536 3109. E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

&

Præstø Lokalhistorisk Forening. Formand Dorte Worsøe, Faksevej 8, Præstø

Tlf.: 5599 3724. E-mail: lystskovhus@mail.dk

Redaktion: Hans Chr. Thomsen Egestræde 3, Skibinge, Tlf.: 5599 1494,

E-mail: hctka@mail.dk

Dorte Worsøe, Faksevej 8, 4720 Præstø. Tlf. 5599 3724. E-mail:

lystskovhse@mail.dk

For- og bagsidefoto : Ove Rye

Præstø Lokalhistorie udkommer 4 gange årlig, og dækker Præstø sogn og land-
sogn, Beldringe, Baarse, Skibinge, Allerslev og Jungshoved

Medlemskab af Lokalhistorisk Forening koster årligt 100 kr. for enlige og 150

for ægtepar. Indmeldelse kan ske hos Knud Holm Nielsen, Tlf.: 5599 1895

Havnevej 12, 4720 Præstø. E-mail: knuboholm@yahoo.dk.

Tryk: Nordfalsters Bogtrykkeri .   ISSN: 1903-0886

Arkivets åbningstider: Mandag kl.13—16 og 1. lørdag i måneden kl.10—13 i
perioden 1. sept. – 30. april. Juli måned er lukket.

Lindevej 45, 4720 Præstø Tlf.: 55 36 31 09,

E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

Arrangementer i Lokalhistorisk forening

To. 28 -2. En aften med Kai Christiansen om Præstø i Besættelsestiden.

To. 21. -3. !!!! Generalforsamling KL. 19, 00 i Bernhard!! Efter generalforsamlingen vil Preben Carstensen og Oluf Caspersen fortælle om Skibinge som optakt til vores landsbyvandring d. 13. juni.

To. 18. -4. En aften med Bente Clemmensen om fiskerne i Hestehaven.

Alle arrangementer er i Bernhards Baghus kl. 19,30, undtagen Generalforsamlingen, der begynder kl. 19,00

NB !!!!!!! Ny dato—Torsdag d. 9 -5.

Tur i egne biler m. samkørsel til Nyord. Starter ved Biblioteket kl. 10. Husk madpakke

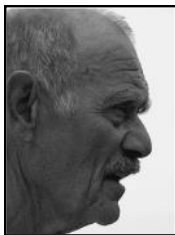
To. 13. -6. Kl. 19, 00 Landsbyvandring i Skibinge. Nærmere i næste nr. af bladet.

Sønd. d. 1.- 9 Sensommerbusturen sammen med Bevaringsforeningen arrangeres næste gang af os. Den finder sted og går til Amager m. bl.a. besøg i Dragør. Nærmere i løbet af foråret.

Arkivets Årsmøde d. 19. marts kl. 19. på Biblioteket

Ulla Schaltz fra Museum Lolland-Falster. Holder foredrag om Kirkegårdsvandring gennem tiden.

Kai Christiansen taler om Præstø Kirkegård og viser foto

Forord

Hans Chr. Thomsen

I 1960- og 70'erne begyndte københavnere og andet godtfolk at få øje på Ugledige som et attraktivt sted for køb af et sommer- eller et helårshus. Det hang sammen med det økonomisk fordelagtige i tiden ved huskøb og den rimelige afstand til København. Og ikke mindst stedets skønhed trak. Der var tale om et helt unikt miljø omkring to søer, og siden romantikken har det været sådan, at for at et landskab skal være æstetisk i orden, så skal der bakker på - ”det bugter sig i bakke dal”, som det hedder i vores nationalsangs hyldest til det danske landskab. Og bugte sig det gør det i Ugledige.

Klasserne i København gik i sin tid hver til sit langs denne æstetiske skillelinje. De velhavende byggede lysthuse i det bakkede Nordsjælland i 1800-tallet, og i begyndelsen af 1900-tallet flyttede de fattige ud fra København til Københavns flade Vestegn. Her byggede de deres ”lysthuse” bl.a. af ”organiseret” træ fra de kasser, som Ford bilerne kom til landet i. Skurene blev isoleret med avispapir og var ofte ikke meget større, end at der akkurat lige var plads far - med et ikke alt for kraftigt overskæg – mor og børn.

I efterkrigstiden så meget anderledes ud. Velstanden var væsentlig bedre og mere jævnt fordelt, og med bilen blev danskerne bil-bårne. Der kom sommerhuse og villaer over hele landet. Til Ugledige kom bl.a. redaktøren af Ekstra Bladets Victor Andeasen og Tom Hedegaard for at nævne et par kendte. Tom Hedegaard var bl.a. med til at producere Olsen Banden, Matador og Huset på Christianshavn. Det historiske Ugledige, tilflyttere kom til i 1970'erne, var mere end blot idyl. Søerne var så at sige omringet af barsk historie. I den ene ende af Ugledige havde et landskendt drab fundet sted. I den anden ende lå rakkerbanken, hvor forbrydere havde dinglet i deres galger, indtil de rådnende faldt på jorden. I en tredje ende står et mere fredeligt egetræ, der med sin alder på over 500 år har ”oplevet” det meste

af, hvad der har været at opleve i det habitat, og hævet over det hele herskede i en 219-årig periode den adelige slægt Raben-Levetzau på Lekkende Gods.

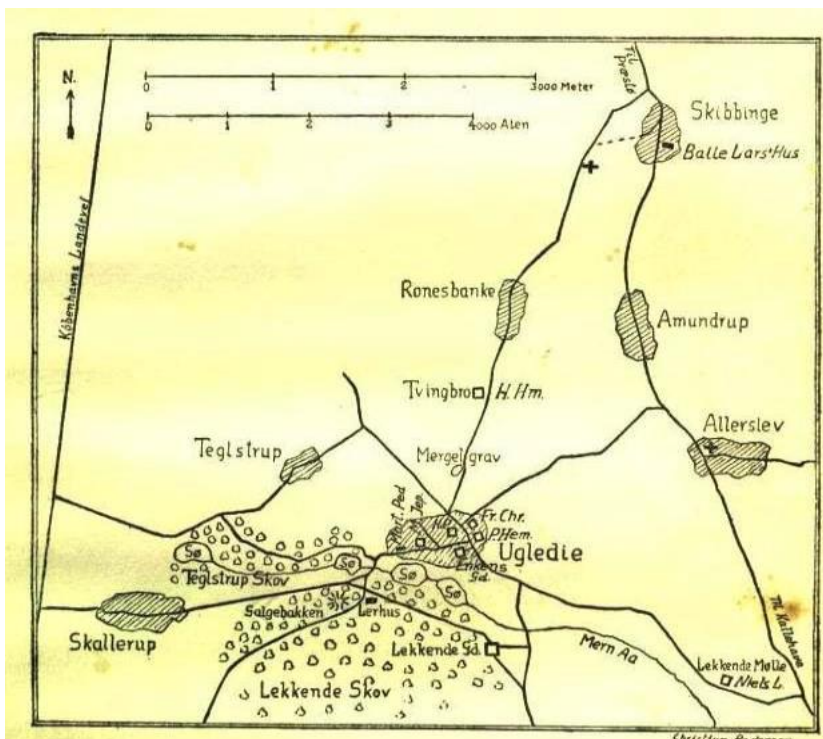
Efter sådan en rundtur kunne man besøge planteskolen i byen, som har en af de smukkeste beliggenheder i landet, og hvis man er træt er der mulighed for at vedervæge sig med en lokalproduceret Ugledige øl.

Landskabeligt er Ugledige-tunneldalen dannet af smeltevand under istiden, og søerne er dannet i søbundens blødere materiale.

Landsbyen var i sin tid ikke særlig stor. 13 gårde var der i 1688 og 16 familier.

Halvdelen af gårdene udflyttet ved udskiftningen i 1802. Siden er flere forsvundet, og landsbyen er i dag domineret af ny bebyggelse.

Kortet herunder er fra 1800-tallet

Lekkende gods

Kai Christiansen

Godset Lekkendes hovedbygning ligger smukt på skråningen af et højedrag i udkanten af Lekkende skov. Den er opført i 1838 efter nedrivning af bin-

dingsværksbygninger og består af to i vinkel sammenbyggede fløje i to etager over en høj kælder. Fløjene mødes i en tårnlignende bygning overdækket med

kuppel. Forbilledet for denne særprægede bygning skulle bygherren have fundet i Ungarn.

Selve godset kendes tilbage i middelalderen, hvor det tilhørte bispedømmet i Roskilde og fungerede som en af bispens ladegårde i Sydsjælland.

Krongods og enevælde

Efter reformationen overgik godset som så meget andet klostergods til kronen, et forhold der var stærkt medvirkende til Chr. d. 3.s sympatiske forhold til Luthers lære. Undertiden var det et selvstændigt len, til andre tider var det slået sammen med Vordingborg Len. Efter enevældens indførelse i 1660 blev det en kongelig avlsgård under Vordingborg Amt, som fra 1660 blev administreret af Ulrik Frederik Gyldenløve, illegitim søn af Frederik d. III., som imidlertid blev udnævnt til vicekonge af Norge.

Fra borgergods til ryttergods

Titel af pensionarius (amtmand) blev nu givet til Jens Lauritsen, Præstø, som kompensation for hans lån til Frederik d. 3.s krig mod svenskerne 1657 - 60.

Han fik i en periode både Lekkende og Beldringe, skattefrihed i fem år samt som en af de første borgerlige, tilladelse til at bygge et herresæde, Nysø ved Præstø.

Imidlertid blev Lekkende i 1670 tilskødet Prins Jørgen, 3. og yngste søn af Frederik d. 3. og broder til Chr. 5. Hans tid her blev dog ikke lang, da han i 1683

Kong Christian d. 3.

blev gift med Prinsesse Ann (Stuart) af England. Hun blev Englands dronning i 1702, og Han, nu Prince George, blev prinsgemal. Han blev udnævnt til storadmiral af Irland, og som sådan deltog han i erobringen af Gibraltar. Det kongelige par havde

store sorger i deres ægteskab, idet alle deres 18 børn døde i barnealder, William blev ældst med sine 11 år.

Efter Prins Jørgens død i 1708 tilfaldt godset kronen. Det blev nu udlagt som ryttergods dvs. krongods, som blev drevet til underhold af de 5 nationale rytterregimenter.

Der skulle stilles en rytter pr. 8 tdr. hartkorn mod at blive fri for landgilde. Ordningen ophørte i slutningen af 1700 tallet. Hovedbygningen blev nu nedrevet, og herregårdsmarkerne opdelt til ryttergårde.

Raben-Levetzau og Andreas Hustrup

Ved ryttergodsets salg 1774 blev Lekkende sammen med Beldringe solgt til kammerherre Frederik Raben. Efter

dennes død i 1820 deltes godserne, så Lekkende tilfaldt den yngste søn, greve Josias Raben-Levetzau som opførte hovedbygningen som et jagtslot i 1838. Fra hans enke - Siegfriede, født von Krogh – overgik det til sønnen, Fredrik greve Raben-

Levtzau, som 1931 overdrog den og Beldringe til sin yngste søn, J.O. baron Raben-Levetzau.

Den sidste Raben-Levetzau, Frederik J.J. nåede kun at være ejer i et enkelt år, fra 1992 - 93, indtil det blev købt af

Greverne Raben-Levetzaus våben

først advokat Schwanenflügel og derefter af Andreas Hastrup, som således satte punktum for 219 års familieejerskab.

I 2005 kom Lekkende gods tilbage til

meget om Klampenborg Dyrehave.

Både i dag og tidligere har stien, "Hovedvejen", fra Lerhus og gennem skoven imod porten været et populært mål for en udflugt eller bare en gåtur.

Lerhuset ved "Hovedvejen".

Aalholm Gods, der administrerer gårde og store arealer bl.a. Beldringe skov og Christianssæd.

Naturgenopretning

Skoven omkring hovedbygningen, Dyrehaven, er meget smuk og minder

Under Andreas Hastrups ejerskab blev muligheden for dette forbedret. Han genoprettede de tilgroede vandhuller, så der igen kom frøer, ændrede skoven til naturskov og fjernede hegnet. Går man turen fra Lerhus til porten, kan man der dreje til venstre ned mod søen, gå langs

denne og nå tilbage til den asfalterede vej ved foden af bakken.

Lekkende fester

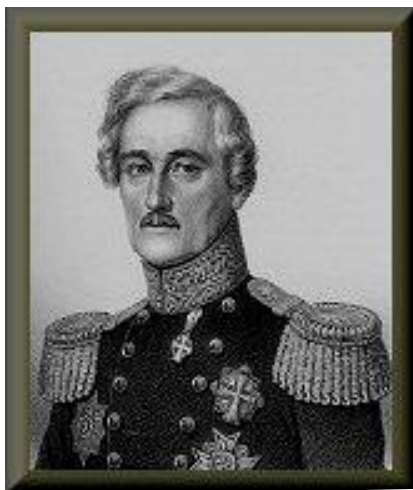
På turen vil man støde på et par minder. For mange år siden afholdtes der hver sommer, 2. søndag i juli, "Lekkende fester". Det var de sydsjællandske husmandsforeninger, der bød til fest i det grønne med taler, formentlig af radikale politikere, legeplads, udskænkning og dans på åben estrade. Undertegnede deltog som dreng med mine forældre, og jeg husker et muntert leben ved Traktørstedet med is, sodavand og dans under de grønne bøger. Traktørstedet var

indtil 1964 åbent for skovens gæster. Man kunne nyde den medbragte mad og foruden kaffe, kunne man købe lyst øl og vand - baronen ønskede ikke spiritus. Pinsemorgen var det tradition at åbne kl.5 med morgenkaffe, og på de morgener kunne der være op til 100 gæster.

Huset hører under Lekkende og er privat bolig.

Vendeplads for firspand

Går man omtalte tur, vil man midtvejs bemærke et rundt område kantet af store sten. Det er en vendeplads fra

General G.C. von Krogh

den tid, da ejeren undertiden kørte med firspand. Efter at hestene var blevet spændt for, skulle de så at sige varmes op med en tur hen ad Hovedvejen. Men et sådant køretøj kræver plads til vending og tilbagekørsel til det ventende herskab.

Derfor denne vendeplads, der blev revet hver lørdag, ligesom stenene blev kalket

hvide.

Sejrherren fra slaget ved Isted

En anden ting man ikke kan undgå at se, hvis man går på stien ved søen, er et stort mindesmærke, en obelisk, på

en høj kantet med en kampestensmur og med en trappe med gelænder af jernkæde. Det er til minde om general G.C. von Krogh, sejrherren fra slaget ved Isted 25/7 1850, det afgørende slag i treårskrigen. Generalen, der omtaltes som "Danmarks skønneste Soldat", blev trods sin store erfaring og dygtighed forbigået som øverstbefalende over hæren, da krigsministeren var usikker på hans loyalitet, eftersom to af hans brødre deltog i krigen på slesvig-holstensk side. Det var dog en helt unødvendig bekymring. Den 24. maj blev han overgeneral for hæren og indskrev sig i Danmarks historie som sejrherre i Istedslaget.

Han døde i 1856 og begravedes under stor deltagelse af bl.a. kongehuset efter eget ønske sammen med sine soldater på Flensborg kirkegård.

Men hvorfor er krigshelten fra Aastrup ved Haderslev mindet her i en sydsjællandsk bøgeskov? Årsagen er, at hans datter, Siegfriede, var gift med kammerherre Josias Raben-Levetzau, og hun tog initiativet til mindesmærket, som skulle have været afsløret i 50 året for

General G.C. von Kroghs obelisk

slaget. Hun nåede det imidlertid ikke, men døde i 1899. Så det blev barnebar-net, greve Frederik Raben-Levetzau, der på 100 års dagen stod for den stort anlagte afsløring, hvori veteraner fra slaget deltog, og hvor Kronprins Christian (X) var til stede. På monumentet står:

*Du grænsevogter for vor gode sag,
Forkæmper, formuur for vor ret og ære.
Dit navn, der lyste højt på sejrens dag,
I fredens dage skal velsignet være.*

Manglende vedligeholdelse gjorde, at mindesmærket groede til og så meget glemt ud i mange år. Men en storindsats fra Forsvarsbrødrene med formand, A.D. Henriksen i spidsen gjorde, at hele området blev frilagt og smukt istandsat. På 150 års dagen blev det genindviet med 13 faner, trompetere fra GHR, æreskompagni fra Danske Livregiment i gamle uniformer samt 150 gæster.

Genindvielsen omfattede også en fornyet overdragelse til Lekkende, som kan glæde sig over ikke mindre end 20 forskellige farver på rhododendronbuskene. Man kan undre sig over place-

ringen, men da det blev anlagt, lå det ved den gamle vej til hovedbygningen.

Internering under krigen

Hovedbygningen har i perioder været ubeboet og er blevet brugt til andre formål. I begyndelsen af 1940'erne drev en frk. Koch herregårdspension her. Den lukkede imidlertid, muligvis var det medvirkende, at der ikke var en ordentlig vandforsyning, det måtte hentes fra en brønd og bæres op på loftet til en tank der, hvilket må have besværliggjort alting.

Men der kom med krig og besættelse andre beboere på det gamle slot.9. april 1940 krævede tyskerne alle britiske og franske statsborgere interneret. Efter Pearl Harbor 1941 krævede den tyske gesandt yderligere 320 amerikanske statsborgere tilbageholdt. Der blev imidlertid truffet en udvekslingsaftale, så et antal amerikanere rejste fra København til Lissabon til et ventende amerikansk skib. Efter at tyskerne yderligere havde accepteret et antal amerikanere med særlig tilknytning til Danmark, kom tallet ned på 15, der blev interneret i Vestre Fængsel og senere i Fårevejle.

Fængselsvæsenet havde imidlertid behov for denne lejr og tog med glæde imod et tilbud fra baron Raben-Levetzau, Aalholm, om at leje hovedbygningen, der stod tom. Her kunne de alle få store enkeltværelser, og personalet herunder 10 fængselsbetjente kunne bo og spise adskilt fra de internerede.

Kværulerende amerikanere

Efter at være inspiceret og godkendt af både danske (udenrigsministeriet) og tyske myndigheder blev lejren indrettet, og amerikanerne med et antal koner og børn flyttede ind 28/4 1944.

Det var et blandet og ret krævende og kværlantisk selskab, der kom til Lekkende. De havde på det tidspunkt allerede været interneret længe og var irritable og kritiske, hvilket ofte gik ud over personale og ledelse, men også påvirkede de interneredes forhold indbyrdes.

Behandlingen af dem må siges at have været særdeles imødekommende - gratis ophold, lomme penge, gratis tobak (340 cigaretter og 240 g tobak pr mand pr måned samt 24 helflasker snaps til deling hver 3.måned) tøjpenge samt

evt. forsørgelse af familie. I det hele taget bedre økonomiske forhold end de før havde haft, selv om de selv mente, at de fik for lidt.

Interneringen, der kom til at vare hele krigen ud, var fuld af problemer for lejrledelsen med klager over kosten, kvaliteten af de viste film, rømning, slagsmål og ofte urimelige krav.

De værste provokatører burde have været buret inde, men sådan ønskede udenrigsministeriet det ikke. I betragtning af at lejren blev etableret en god måned før invasionen i Frankrig, må man tro, at ministeriet har ønsket at stå sig godt med de formodede sejrherre.

Psykopatforvaring og ungdomsskole

Lukningen i 1945 medførte så stor pladmangel i fængselsvæsenet, at der blev oprettet en midlertidig psykopatforvaringsafdeling på Lekkende. Indtil lukningen i 1953 opholdt der sig gennemsnitligt 40 forvarede på afdelingen.

Men allerede året efter kom der igen nye beboere til slottet. Det var Lekkende Ungdomsskole, der blev opret-

tet og ledet af Tage og Agnete Hvid Petersen. Inden bygningen kunne tages i brug, måtte der dog foretages en gennemgribende renovering og modernisering. Der blev truffet en fornuftig aftale om installation af vand, nye elkabler, nye vinduer og indretning af et skolekøkken i kælderen. Investeringen blev så afdraget sammen med lejen af bygningen.

I 1954 begyndte skolen som en almindelig ungdomsskole med almindelige skolefag med 60 - 70 elever pr. hold. Senere specialiserede man sig om undervisning af sent udviklede unge. På et tidspunkt modtog man

fra undervisningsministeriet et større beløb, som blev hensat og brugt til at erhverve Østergaard i Langebæk, hvor skolen fortsatte sit virke i 1992.

Lekkende er et eksempel på et gammelt gods, der i forskellige perioder af historien har haft forskellige funktioner og

grader af myndighed. Det har været kongeligt, borgerligt, adeligt og i en lang periode familiejet. Som andre steder er dette ophørt og andre ejerforhold trådt i stedet.

En tur langs Ugledige sø kan anbefales, til dem som ikke kender den. Den er noget særligt. Set fra denne side ligger godset godt gemt i skoven, men er dog synlig som her på billedet

Lekkende skov

Hans Chr. Thomsen

De kongelige er Danmarks bedst betalte fotomodeller, sagde Ekstra Bladets chefredaktør, Bent Falbert, engang respektløst. Et udsagn i typisk EB-stil, der reducerer de royale til magttomme billeder i pressen.

Sådan var det definitivt ikke way back i Kong Christian d. 4. tid (1577-1648). Som konge var han en tvetydig figur. På en gang en elendig krigsherre og en stor bygmester. Det sidste fik regionalt et storstilet udtryk, som i dag indgår i det kommunale projekt "Naturstien fra fjord til fjord".

Kong Christian d. 4.

Som sine forgængere og efterfølgere ville Chr. d. 4. reservere en dyrehave og jagtmark for egen royale mund, og han valgte HELE Sydsjælland som sit revir. Det skulle være den største jagtmark i Norden – ja i hele Nordeuropa. Hverken mere eller mindre. Lekkende skov indgik i det revir.

For at hindre vildtet i at undslippe nordpå etablerede kongen et hegn (rishegn, grøfter, naturlige vandløb) tværs over Sjælland på øens smalleste sted - fra Præstø fjord og til Dybsø ditto. Det var en strækning på ca. 12 km. I 1616

gav kongen ordre til at færdiggøre arbejdet. Da det var gjort, omfattede det ikke mindre end ca. 400 kvadratkilometer. I nyere tid skal man til de forhenværende socialistiske lande for at finde et elitært projekt af sådan et omfang. Nu kunne kongen så gå på jagt i hele det skovfyldte Sydsjælland sammen med sine jægere og jage vildt – f.eks. vildsvin med lanser og spyd. Vildsvinene – især ornerne - var nogle ordenlige moppedrenge, hvilket man kunne kon-

statere ved udgravningen af Vordingborg Slots ruiner, hvor man fandt vældige hjørnetænder, der fortalte noget om deres størrelse.

Gennem årene forfaldt dette kæpemæssige hegn, og i 1715 besluttede Frederik d. 4. at gøre noget ved sagen. 200 krigsfanger blev sat i hårdt arbejde.

Nogle blev syge og døde - andre deserterede, men i 1718 var indelukket ikke desto mindre restaureret.

Efter færdiggørelsen blev der ansat opsynsmænd for at holde hånd i hank med skovtyve, krybskytter og andet uvæsen. Særlig slemt var krybskytteriet ved Vordingborg, og det blev foreslået at forbyde beboere bestemte steder at have våben, men forslaget nød ingen fremme. Det er svært at sige noget præcist om krybskytteriets omfang, men i retsprotokollerne er der registreret et par sager om året i snit.

Modsat kongen havde bønderne ikke megen beskyttelse mod ”kongens vildt”, der fouragerede i deres indhegnede kålhaver og de mere fritstående kornstakke.

1774 solgtes kongens gods – ryttergodset - og dermed ophørte det store jagtrevir med at eksistere. Man kan i dag se 8 af de oprindelige 16 granitsøjler, der afmærkede reviret. I Præstoområdet står 2 af dem på Nysø – den ene ved godsets indkørsel, den anden i godsets haveanlæg. En tredje står ved gården Tvingbro.

Lekkende Dyrehave

Lekkende gods ansatte i 1800-tallet vagthold for at hindre krybskytteri, men det hjalp ikke meget, og bønderne

omkring godset var ikke til megen hjælp. De anmeldte aldrig nogen, selv om de må have haft viden om krybskytteriet. Svaret var en dyrehave på 60-70 tønder land indhegnet af egestave. Dyrehaven lå mellem godset og den gamle landevej mellem Vordingborg og Præstø, og der var omkring 60 dåer og 7 parrehjorte. Det hindrede dog ikke helt krybskytteri.

Det gamle træ

Lekkende skov har siden 1996 været en såkaldt urørt skov, der indgår i et EF-habitatdirektiv om den sjældne bille, Eremit. I 1997 blev skoven åbnet for offentligheden. Og så står Danmarks 7. største egetræ blandt de andre træer. Det er en ordentlig moppedreng, der rager 25 meter op i luften og har en omkreds på 7.8 meter. Dansk Dendrologisk Forening skrev i 1998 om det, at det var ”Bemærkelsesværdigt på landsplan”.

Med sine maksimalt 550 år er det godt oppe i årene og har været med til lidt af hvert. Det er kommet nogenlunde hel-skindet gennem svenskernes hærgen på egnen under krigen i sidste halvdel af

1600-tallet for efterfølgende at have taget højde under enevælden.,
Der er tale om en Stilk-eg. Det latinske navn er *Quercus robur subsp roburder*. Egen befinder sig bag ”Kulsoens hus” på Lekkende gods. Lidt medtaget er det med sine bladløse stammer og grene,

der her og der stritter mørke op i himlen. Men bortset fra det har den passet sit gennem århundreder med at sætte blade på om foråret og smide dem igen om efteråret. Det er en livsdygtig olding.

Til højre—Den gamle Stilk –eg

Herunder—Kulsoens hus ved Lekkende gods

Rakkerbanken og Balle-Lars

Kai Christiansen

Kører man gennem Ugledige mod Ørslev og passerer Lerhuset, bemærker man ca. 100 m længere fremme, at vejen kurver imod højre. Lidt inde i skoven ses en bakke til højre; det er rakkerbanken, hvor Lars Nielsen, Balle-Lars, d. 16. oktober 1860 blev henrettet ved hals-hugning.

Der er en anden opfattelse af, hvor rakkerbanken lå. En del beboere i Ugledige mener, at den lå et stykke længere fremme ad vejen på venstre hånd, hvor siden ud mod vejen er stejl pga. grusgravning. Jeg holder mig imidlertid til forfatteren L.P. Poulsen, der ligesom Geodætisk Institut angiver stedet til at være som øverst angivet.

Bandedannelser

Lars Nielsen, Balle-Lars, født i Stensby i 1820 var et eksempel på det landproletariat, der i størstedelen af 1800 tallet levede i dyb fattigdom og arbejdsløshed bl.a. på grund af begyndende mekanisering på landet men før byernes industri kunne opsuge landets arbejdskraftoverskud. Det medførte bandedannelser overalt i landet -

"Handskemagerbanden" på Lolland, "Ole Kollerød banden" i Nordsjælland, "Hedehusbanden" i Vendsyssel o.a. Disse undertiden velorganiserede bander var en skræk for enlige (og velstillede) og et stort problem for politi og retsvæsen.

Sagen imod Balle-Lars var også en sag imod en bande, som omfattede

20 mennesker i en ret løs organisation. Da sagen, som blev pådømt af en kommissionsdomstol, var slut, var der ikendt to dødsdomme, 112 års tugthus og et antal års simpelt fængsel.

Lejemordet på Ane Marie Hemmingsdatter

De to dødsdomme faldt for lejemordet på Ane Marie Hemmingsdatter, 58 årig gårdmandsenke fra Ugledige (den gård der lå, hvor nu Ugledige gamle skole ligger) som var en afdød gårdejers 3. kone, og som stod i vejen for, at Niels Olsen, søn af første ægteskab, kunne overtage gården. Han dømtes til "sin hals at miste og hovedet at sætte på en stage" for at have tilskynnet Balle-Lars til at skyde konen formedlst 100 rigsdaler. Balle-Lars dømtes ligeledes for dette lejemord til halshugning og hovedet på stage. Fem af de dømte appellerede straffene til Højesteret, hvis kendelser ikke har været at finde. De to dødsdomme derimod blev ifølge loven

automatisk appelleret. Dommene gjaldt tyveri, røveri, mened, brandstiftelse, hæleri og falsk forklaring. Højesteret stadsfæstede de to dødsdomme, og nu havde de kun den mulighed at søge Fr. VII om benådning. Den blev efter lang tids venten bevilget 16. september. Niels Olsen fik straffen ændret til livsvarigt tugthus (han kom ud efter 18 år og nåede sine ønskers mål - at blive gårdejer, i Vestsjælland) Balle-Lars blev også benådet, men kun for at få hovedet sat på stage - af skulle det! Det kom det som bekendt, og efter at pastor Gjellebøl forgæves havde prøvet at få Lars til at bekende, så han kunne give ham syndernes forladelse, hvilket han skriver om i "Spildte Guds Ord på Balle-Lars".

På vej til rakkerbanken

16. oktober blev dommen forkyndt for Lars, og han kørte fra Præstø rådhus med præsten, politifuldmægtig Tommerup og et antal betjente gennem byen, Skibinge og Ugledige

til rakkerbanken i Lekkende skov, alt imens Lars nikkede venligt til gamle bekendte på vejen.

Skovens ejer, grev Raben, var stærk modstander af, at henrettelsen skulle finde sted i hans skov og fremsendte en protest til ministeriet, som dog ikke tog hensyn til klagen og heller ikke benyttede sig af grevens anbefaling af en banke på Niels Bendtens mark i Ugledige.

Rakkerbanken, som dengang ikke var skovklædt, var fyldt med firetusinde tilskuere. Omkring retterstedet stod en kreds af bønderkarle med høtyve for at forhindre flugtforsøg. Nogle kilder oplyser, at der også var en ring af beredne husarer. Man har opfattet dette som blot og bar sensationstrang. Det skal nok også have været sådan for mange. Men ifølge "Danmarks og Norges Kirkeritual" var byens borgere forpligtede til at være til stede ved de alvorlige forbrydelser, dem imod Gud, for at påtage sig et medansvar for straffen. Henrettelsen opfattedes som en religiøs handling, der skulle mildne Guds

vrede mod landets indbyggere. Disse bestemmelser var ikke længere gældende, men har som tradition formentlig levet videre.

Den næstsidste halshugning i Danmark

Eksekutionen var både dramatisk og uhyggelig. Graven var gravet, og kisten stod parat. Dommen læstes under Balle-Lars` protest højt; han benægtede til det sidste, men blev delvis afklædt og bundet. Under Fadervor og Lars højlydte benægtelser faldt den tunge økse ført af en tidligere betjent fra Vordingborg.

Det var den næstsidste offentlige henrettelse i Danmark. Den sidste offentlige, mod Anders Sjælland 20 år senere på Sølvbjærgvej ved Nakskov endte i en skandale, hvor skarpretteren huggede to gange i skulderen. Denne, i Lekkende, foregik helt efter reglementet.

Den sidste halshugning fandt sted i 1892 i fængselsgården i Horsens

Tugthus, hvor Jens Nielsen blev henrettet, mens alle indsatte blev beordret til at se på.

Dødsstraffen blev fjernet fra straffeloven i 1930, men med tilbagevirkende kraft genindført i 1945, hvorved 46 stikkere og drabsmænd blev henrettet ved skydning.

I den militære straffelov blev dødsstraf (livsstraf) bibeholdt indtil 1978. Ved Folketingets 3. behandling af loven stemte ca. 1/4 af tingets medlemmer imod en afskaffelse.

På vej til foredrag på Rakkerbanken oktober 2010

De vognbårne

Hans Chr. Thomsen

I den ældre historie - før den nuværende snorlige landevej, Kongevejen, fra Vordingborg til Køge blev anlagt fra 1802-33 – gik hovedvejen fra København gennem Ugledige landsby. Det udsatte nu og da Ugledige-bønderne for et fremmedartet syn – ikke mindst når Amalie af Braunschweig-Lüneburg kørte gennem området.

Hun var enke efter Frederik d. 3. i 1670 og erhvervede dermed Nykøbing slot i enkepension. Det betød, at hun skulle igennem landsbyen for at komme frem til sin nyerhvervelse. Det var en lang tur fra København på elendige, hullede landeveje, og for at Hendes Majestæt ikke skulle få ondt bagi var hendes vogn udstyret med en hynde fyldt med 19 pund fjer af bedste kvalitet. Den skulle tage toppen af de værste bump.

Enkedronningen elskede jagt og dyrkede den bl.a. i Jungshoved skov sammen med et par beundrere – greven af Gis-

selfeld og amtmanden fra Roskilde. Sophie Amalie arrangerede såkaldte ”tyske fester” i riget og holdt dem bl.a. på slottet i Nykøbing. Og det var ikke fester, hvor man lige smuttede ned på markedet efter lidt velhængt kød, noget tilbudsvin og en smule smør og æg til bearnaisen. Kongelige fester handlede om et demonstrativt, iøjefaldende forbrug.

Det var en del af glæden ved at være hof, og et større tabernakel skulle planlægges i god tid. Meget god tid. Der skulle - som der er eksempel på - skaffes 3-400 lam, får og beder, 4-600 høns, 2-300 kyllinger, 1-200 gæs, 60-80 kalkuner, 80-100 ænder, 15-20 slagteokser. Hertil kom øl og mel. Det sidste kunne på vindstille dage give problemer. Så fungerede den lokale vindmølle ikke, og hvis man var rigtig uheldig, duede vandmøllen grundet lavvande heller ikke. Så måtte man sende hestevogn af sted til vandmøller andre steder på Sjælland. En enkelt gang blev

en jagt sendt til Lybæk for at få malet kornet, men der var også vindstille, og så var man lige vidt.

I forbindelse med hjemtransporten fra en fest i 1671 havde Sophie Amalie

bestilt 25 borgervogne og 50 bøndervogne. Det var ikke kun finere folk, der skulle ud og bumle på landevejene. Det gjaldt også et omfattende følge af tjenestefolk. Der var soldater til beskyttelse, tjenende piger og fruentim-

mer af forskellig art, kammerjunkere, hofjunkere, pager, livknægten, sølvtjeneren, konditoren, kælderbetjentene og ikke at forglemme Providiteur Phil-

lip Hacquard, som sørgede for, at logistikken til køkkenet fungerede. Skibe til overførsel fra Falster til Vordingborg skulle der også til – to stk. Derefter kunne man så bumle hjem mod København.

Det må have været et kontrastfyldt syn for bønderne i Ugledige at se sådan et vognbåret hof drage gennem den forarmede landsby med Sophie Amalie på sin hynde efterfulgt af en hob tjenestefolk.

Fæstebønderne ville definitivt aldrig selv blive transporteret gennem livet på 19 pund fjer af bedste kvalitet.

Marie Grubbe

Hans Chr. Thomsen

Marie Grubbe (1643-1718) er især kendt fra J.P. Jacobsens klassiske roman ”Fru Marie Grubbe”, der giver et psykologisk portræt af hende. Hendes deroute fra et giftermål i overklassen til ægteskabet med en kusk har fascineret mange – Holberg, Ulla Ryum og Juliane Preisler har bl.a. skrevet om hende.

Hun blev først gift med Ulrik Frederik Gyl-denløve (1638-1704) søn af Frederik 3., som hun blev skilt fra. Ved skilsmissen fik hun en betragtelig sum på 12.000 rigsdaler, som hun formøblede på en rejse gennem Europa. Derpå giftede hun sig med en godsejer for efterfølgende at slå sig sammen med kusken Søren Sørensen Møller. Det førte til endnu en skilsmisse, og i 1696 dukkede hun og kusken op på Møn og senere på Falster.

Søren var ikke et af Guds bedste børn. I 1711 fik han 3 års tvangsarbejde på Bremerholm for drabet på en mand og blev senere forflyttet til Kronborg for at arbejde på slot-tets forsvarsværker. Tilbage blev Marie Grubbe. Fra 1714-16 fik hun fattighjælp.

Indtil fornylig har hendes grav været ukendt, men det har slægtsforskerne Lars Skovvang Larsen og Grete Therkelsen måske løst. De har i Allerslev kirkebog fundet en Grubbe og en Søfren Møllerg. Begge skulle være begravet i Ugledige.

Præstø Lokalhistoriske Arkiv

Fmd. Lis Rathsach, Hjørnehusvej 21,
4720 Præstø. Tlf.: 5599 2626,
E-mail: lis.rathsach@c.dk

Arkivleder Ove Rye Jørgensen, Ugledigevej 19,
4720 Præstø. Tlf. 5599 6016.
E-mail: overye@post.tele.dk

Kasserer Ole Sørensen, Ronesbanke 12 a 4720
Præstø Tlf. 5599 1173 E-mail cokse@adr.dk

Styrelsesmedl. Bent U. Mortensen, Spurvevej 9,
4720 Præstø. Tlf. 5599 1755,
E-mail: beum@dbmail.dk

Styrelsesmedl. H.C. Hemmingsen, Fasanvej 6,
Præstø, Tlf.: 5599 2416,
E-mail hcnaebbet@hotmail.com

Styrelsesmedl. Hans Chr. Thomsen,
Egestræde 3, Skibinge. 4720 Præstø
Tlf.: 5599 1494. E-mail: hctka@mail.dk

Styrelsesmedl. (For Lokalhistorisk Forening)
Ole E. Hansen, Ved Gadekæret 2, Skibinge.
4720 Præstø Tlf. 5599 1464

Lokalhistorisk forening for Præstø

LokalhisFmd. Dorte Worsøe, Faksevej 8,
4720 Præstø. Tlf. 5599 3724.
E-mail: lystskovhuset8@mail.dk

Næstfmd. Ole E. Hansen,
Ved Gadekæret 2, Skibinge. 4720 Præstø
Tlf. 5599 1464

Kasserer Knud Holm Nielsen,
Havnevej 12, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1895.
E-mail: knuboholm@yahoo.dk

Best.medl. Bodil Møller, Spurvevej 5,
4720 Præstø. Tlf. 3216 1314
bm@dbmail.dk

Best.medl. Ralf Søgård Mortensen,
Adelgade 49A, Tlf.: 5599 1407

Redaktør af ”Præstø Lokalhistorie”:
Hans Chr. Thomsen, Egestræde 3,
Skibinge. 4720 Præstø Tlf.: 5599 1494.
E-mail: hctka@mail.dk

Suppl. Inge Knudsen, Jernbanevej 14 st.tv.,
4720 Præstø. Tlf. 5672 5161.
E-mail: wesse@lic-mail.dk

Suppl. Peter Frandsen, Kirkagerstræde 23,
Skibinge. 4720. Tlf. 5599 3936
E-mail: pefr2401@mail.dk

